

№ 01 (690)
Студзень 2018 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

Згадаем: юбілейныя даты
2018 года – стар. 2

Агрэсядзібы: Каляды
ў турыстычным кластары
«Мухавецька кумора» – стар. 3

Мой род: гісторыя сціплага
чалавека – стар. 7

З Хрыстовымі Народзінамі віншuem землякоў,

якія адзначаюць
свята паводле
юліянскага
календара

Кампазіцыя «Ангёлы Нараджэння Хрыстова» навучэнцаў
гуртка «Народная саломка» сярэдняй школы № 2 г. Жабінка

Фота Наталі Купрэв

Шчадрочныя «Конікі» гарадчукоў

Са старажытных часоў у пераднавагодні шчодры вечар гуляюць па Давыд-Гарадку «Конікі». Адкуль бярэ вытокі гэтая традыцыя і чаму ў маіх родных мясцінах менавіта Конік водзіць па вуліцах ад хаты да хаты гурт шчадрочнікаў? Чаму Конік, а не Каза, якая амаль паўсюдна па Беларусі выконвае ролю навадэра шчадрочнага шэсця? На маю думку, адка на гэтыя пытанні можна атрымаць у мясцовым фальклоры.

Безумоўна, што без каня нельга ўявіць падворкі нашых далёкіх продкаў. Ён з'яўляўся галоўным дапаможцам гаспадара па здабыванні сродкаў існавання як для сям'і, так і для пракорму свойскай жывёлы. З года ў год конік шчыра працаваў на гаспадара. Конікам аралі, сеялі, на ім баранавалі поле, вазілі збажыну, сена, салому, гародніну, дровы, выпраўляліся на кірмашы і ў вандроўкі. І толькі пад час веснавай паводкі надыходзіў кароткі перапынак у гаспадарчых клопатах. Тады гаспадар асабліва пеціў свайго коніка, выгульваў яго на падворку і, як сведчыць мясцовы фальклор, нават размаўляў з ім. Трэба зазначыць, што конь невыпадкова лічыцца самай разумнай жывёлай. Ён ніколі не наступіць нагою на жывую істоту: хто б ні апнуўся на яго шляху, імгненна раэгуе на перашкоду і пераскокне праз яе пры лобых абставінах, не зрабіўшы шкоды. Пры гэтым конь

увабляе сабой сілу, дабрыню і надзейнасць, якія неаднойчы ратавалі чалавека ў цяжкія хвіліны выпрабаванняў. Асаблівае стаўленне чалавека да гэтай жывёліны знайшло свой адбітак у вусна-паэтычнай народнай творчасці, што дайшла да нашага часу ў песнях, прыказках і прымаўках, ва ўстойлівых словазлучэннях, дзіцячых забаўлянках... Вось некаторыя з іх: «*Останеша днём, ні дожэнеш і конем*», «*Хай конь думае – у ёго голова вяліка*», «*На гонором (наравістым) коне воду возяць*», «*Ці конь, ці кобула, абу команда була*» (адказ на запрашэнне сесці пад'ехаць). Прыгадваецца конік і ў вясельнай прыпеўцы: «*Да додому, госціўкі, да додому, да поелі конічэнькі ўсю солому, да ні так солому, як і сено, каб на вас, госціўкі, да пэрэсело*». Згадваўся конік і ў дзіцячай забаўлянцы. Калі дзіцятка ўжо пругка станавілася на ножкі, яго падкідвалі на каленя і прыпявалі: «*Дрыбу-дрыбу, дрыбу-*

шэчкі, скачэ конік бэз вуздэчкі, дрыбу-дрыбу, і-го-го, оседлаём му ёго». Подыхам сівай даўніны дайшлі да нашых дзён і старажытныя песні. Найперш звернемся да песні «Святы вэчор». Гэта песня-дыялог воіна-ратніка са сваім конікам, у якім прыгадваюцца падзеі тых часоў, калі нашыя далёкія продкі ўдзельнічалі ў шматлікіх сечах. А конік-конічэнько быў верным памочнікам у ратнай справе і аддана служыў свайму гаспадару.

*Да запеймо ж песню,
Ой, слаўному пану.
Святы вэчор,
Пану мэйчаніну,
Ой, мэйчанскому сыну.
Святы вэчор,
Вон по двору ж ходзіць,
Ой, конічэнька водзіць.
Святы вэчор,
Конічэнька водзіць,
Ой, з коніком гаворыць.
Святы вэчор,
Ой, ты конь мой, коню,
Продам цэбэ королю.
Святы вэчор,
Ой, ты пан мой, пане,
Ні продавай мэне.
Спадай мэне,
Спадай на сэбэ.
Святы вэчор,
Як я цэбэ ўносіў
Да із трох побоўй.*

*Святы вэчор,
Да із трох побоўй,
Да із трох ніволей.
Святы вэчор,
Шчо з пэршю побую,
Ой, да з турэцкаго.
Святы вэчор,
А з другою побую,
Ой, да з німэцкаго.
Святы вэчор,
А з трэцію побую,
Ой, морэ пэрэскочыў.
Святы вэчор,
Чэрэз морэ скочыў,
Ой, да й хвоста ні ўмочыў.
Святы вэчор.*

(Заканчэнне на стар. 3)

«Козанька», Ксенія Мінава

¹ Тут і далей — слова з мясцовай гаворкі.

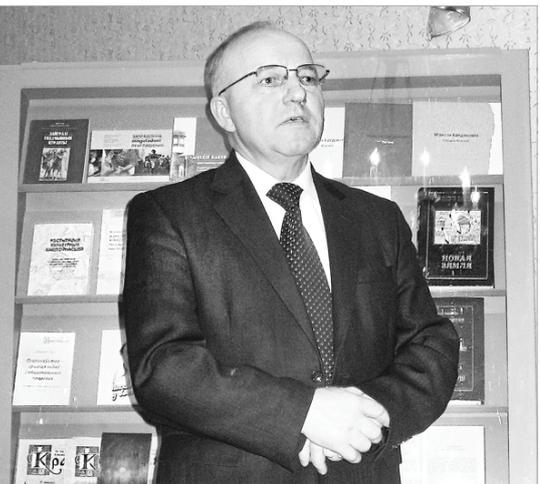

Нашы віншаванні

Выканкам грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры», рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» шчыра віншуюць намесніка старшыні фонду, сябра рэдакцыйнай калегіі газеты Тадэуша Іванавіча Стружэцкага з 65-годдзем з дня нараджэння.

Роботнікі культуры нашай краіны добра ведаюць Тадэуша Іванавіча як намесніка міністра культуры, актыўнага дзеяча прафсаюзнага руху Беларусі, прадстаўніка краіны на дыпламатычнай глебе – у тых накірунках культурніцкай галіны, дзе патрэбна было клопатліва апекаваць, падпраўляць, скіроўваць і абараняць мноства культурных пльняў, якімі багаты наш край.

Разам з усімі, хто ведае і шануе юбіляра, мы жадаем Тадэушу Іванавічу моцы духу, плёну ва ўсіх яго справах, сямейнага шчасця і дабрабыту, далейшых поспехаў у няспынным культурніцкім жыцці.

На тым тыдні...

✓ **21 снежня** ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі пачаў працаваць міжнародны выставачны праект «Святая непадзеленая Царква». Мэта выстаўкі – стварыць і прадставіць у экспазіцыйнай прасторы новую іканаграфію святых Бельгіі, Вялікабрытаніі, Германіі, Ірландыі, Італіі, Іспаніі, Францыі і іншых краінаў Еўропы, асэнсаваць іх вобразы ў рамках іканаграфічнага канона і ў той жа час убачыць іх падзвігі не з паданняў «абстрактнага хрысціянства», а з рэальнасці XXI стагоддзя. Што гавораць нам святые? Знайсці адказ на гэтае пытанне – галоўная задача праекта.

У экспазіцыі прадстаўлена больш за 100 твораў, выкананых у традыцыйных тэхніках яечнай тэмперы, энкаўстыкі, мазікі, керамікі і гравюры. Удзел у праекце прымаюць іканапісцы з Беларусі, Германіі, Грэцыі, Італіі, Латвіі, Літвы, Польшчы, Расіі, Румыніі, Сербіі, ЗША, Украіны і Францыі.

Арганізатары міжнароднага праекта імкнучца прыцягнуць увагу хрысціянскіх супольнасцяў Усходу і Захаду да вобразаў святасці і святых першага тысячагоддзя. Экспазіцыя – сумеснае сведчанне праваслаўных і каталікоў аб хрысціянскіх каранях сучаснай Еўропы, яна дэманструе шляхі развіцця сучаснай хрысціянскай культуры і плённае развіццё культурнага абмену паміж хрысціянскімі супольнасцямі розных краінаў.

✓ **22 снежня** ў Музеі гісторыі беларускага кіно (філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея) адбылася прэзентацыя абноўленай кіназала «Дубль 2». Кіназала паўстала ў новым, стылізаваным пад рэтра-кінатэатр, абліччы. Аднаведную атмасферу выкананнем папурі з кінамелодыяў дапамагаў ствараць Аляксей Цімонін, які выступіў у ролі тапёра. Удзельнікі падзеі зрабілі невялікі экскурс у мінулае «экранный экспазіцыі» музея, паўдзельнічалі ў бяспройгрышнай латарэі і тэматычнай відэапраграме.

✓ **22 снежня** ў Музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры адкрылася выстаўка дзіцячых твораў «Калядныя замалёўкі – 2017». Выстаўка арганізавана па выніках аднайменнага конкурсу на лепшы дзіцячы малюнак ці выраб дэкаратыўна-ужытковага мастацтва і ладзіцца ўжо пяты год запар. Сёлета на ёй прадстаўлена больш за сто арыгінальных працаў, што распавядаюць, як дзеці бачаць Нараджэнне Хрыстова.

✓ **11 студзеня** ў гасцёўні Уладзіслава Галубка ў Траецкім прадмесці пачала працаваць персанальная выстаўка алейнага жыванісця мастака Сняжаны Віцецкай «Час шукаць». С. Віцецкая, сябра моладзевай секцыі Беларускага саюза мастакоў, звяртаецца да этычных нормаў, якія чалавецтва выпрацавала ў сваім развіцці, і свядражае значнасць такіх паняццяў, як каханне, дабрыва, вернасць, сяброўства, абавязак.

Сёлета спаўняецца

(Падаецца ў зваротна-храналагічным парадку)

Дрыгавічы (948), этнічная супольнасць, усходнеславянскі саюз плямёнаў – 1070 гадоў з часу першага ўпамінання ў пісьмовых крыніцах.

Яраполк Ізяславіч (у праваслаўі Гаўрыіл, у каталіцтве Пётр; паміж 1043 і 1050 – 1086 ці 1087), князь полацкі, уладзіміра-валынскі, тураўскі – 975 гадоў з дня нараджэння.

Лагойск (1078), горад, цэнтр раёна Мінскай вобласці – 940 гадоў з часу першых летапісных звестак.

Лукомль (1078), старажытны горад Полацкай зямлі X – XIII стст., цяпер вёска ў Чашніцкім раёне Віцебскай вобласці – 940 гадоў з часу першага ўпамінання ў Іпацьеўскім летапісе.

Гродна (пад 1128), горад, цэнтр раёна і вобласці – 890 гадоў з часу першага ўпамінання ў Іпацьеўскім летапісе.

Зэльва (пад 1258), гарадскі пасёлак, цэнтр раёна Гродзенскай вобласці – 760 гадоў з часу першых звестак у Іпацьеўскім летапісе.

Яўнут (Яўнуціў, у праваслаўі Іван; каля 1308 – пасля 1366), вялікі князь ВКЛ, родапачынальнік князёў Заслаўскіх – 710 гадоў з дня нараджэння.

Смалявічы (1448), горад, цэнтр раёна Мінскай вобласці – 570 гадоў з часу першага ўпамінання ў гістарычных крыніцах.

Астравец (1468), горад, цэнтр раёна Гродзенскай вобласці – 550 гадоў з часу першага ўпамінання ў пісьмовых крыніцах.

Крыўчы (1493), пасёлак гарадскога тыпу ў Мядзельскім раёне Мінскай вобласці – 525 гадоў з часу першага ўпамінання ў пісьмовых крыніцах.

Дзятлава (1498), горад, цэнтр раёна ў Гродзенскай вобласці – 520 гадоў з часу першага ўпамінання ў даравальным акце гетману літоўскаму князю К. Астрожскаму.

Касцюковічы (1508), горад, цэнтр раёна Магілёўскай вобласці – 510 гадоў з часу першага ўпамінання ў пісьмовых крыніцах.

«Літоўская капэла» (Гродна; 1543 – пасля 1601), аркестравы калектыў, адзін з найбольш ранніх на тэрыторыі Беларусі – 475 гадоў з часу заснавання.

Папроцкі Барталамей (Барташ; каля 1543 – 1614), польскі гісторык, геральдык, паэт, аўтар твораў па генеалогіі Рэчы Паспалітай – 475 гадоў з дня нараджэння.

Заблудзкая друкарня (1568 – 1570) – 450 гадоў з пачатку дзейнасці.

Кішка Януш Станіслававіч (каля 1568 – 1654), вайсковы і дзяржаўны дзеяч ВКЛ – 450 гадоў з дня нараджэння.

Астрожская друкарня (каля 1578 – 1612) – 440 гадоў з часу заснавання.

«Наука ку чтанію і розуменію пісма словенскаго» (1593), адзін з першых у Беларусі буквароў; выдадзены

Фота Ігара СІДАРУКА, г. Кобрын

Лаўрэнціем Візінем у віленскай друкарні Мамонічаў – 425 гадоў з часу выдання.

Сапега Бенядзікт Павел (каля 1643 – 1707), дзяржаўны і ваенны дзеяч ВКЛ – 375 гадоў з дня нараджэння.

Жодзіна (1688), горад у Смалявіцкім раёне Мінскай вобласці – 330 гадоў з часу першага ўпамінання ў пісьмовых крыніцах.

Шільштын (Шільштынова, дзяв. Русецкая) **Саламея Рагіна Іахімаўна** (1718, Навагрудчына – пасля 1760), лекарка, асветніца, мемуарыстка, падарожніца – 300 гадоў з дня нараджэння.

Зорыч (Неранчыч) **Сямён Гаўрылавіч** (1743 ці 1745 – 1799), расійскі ваенны дзеяч, генерал-лейтэнант, удзельнік Сямігадовай вайны 1756 – 1763 гг., руска-турэцкай вайны 1768 – 1774 гг., уладальнік Шклова, які спрыяў яго развіццю ў эканамічным і культурным напрамках – 275 гадоў з дня нараджэння.

Крычаўскае паўстанне (1743 – 1744), буйное антыфеадальнае выступленне сялян 1768 – 1774 гг., уладальнік Шклова, які спрыяў яго развіццю ў эканамічным і культурным напрамках – 275 гадоў з пачатку.

Насвіжская балетная школа (1758 – 1790) – 260 гадоў з часу стварэння М. Радзівілам Рыбанькам.

Кобрынскі парк імя А.В. Суворова (1768), батанічны помнік прыроды рэспубліканскага значэння, унесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь – 250 гадоў з часу стварэння.

Маларыцкая металургічная мануфактура (урочышча Рудня каля Маларыты; 1768 – 1790), адна з першых у Беларусі – 250 гадоў з пачатку дзейнасці.

Чапскі Кароль (Кароль Юзаф Патрыцы Ігнацы Клеменс Геранім; 1778 – 1836), дзяржаўны дзеяч ВКЛ – 240 гадоў з дня нараджэння.

Шклоўскі тэатр Зорыча (1778 – 1800), прыватная труп па графа С. Зорыча – 240 гадоў з пачатку існавання.

Абіхт Адольф Іванавіч (1793 – 1860), вучоны ў галіне медыцыны, першы медыцынскі кансультант у Вільні, Літве і прылеглых рэгіёнах Беларусі – 225 гадоў з дня нараджэння.

Парцянка Канстанцін Іванавіч (1793, Мінская губ. – 1841), вучоны-медык, хірург, педагог – 225 гадоў з дня нараджэння.

Петрашкевіч Ануфрый

(1793, Шчучын – 1863), польскі і беларускі паэт, адзін з заснавальнікаў Таварыства філаматаў – 225 гадоў з дня нараджэння.

Шыдлоўскі Ігнат Іосіфавіч (1793, Лагойскі р-н – 1846), беларускі і польскі паэт, перакладчык, выдавец, фалькларыст – 225 гадоў з дня нараджэння.

Мухлінскі Антон Восіпавіч (1808, Навагрудскі пав. – 1877), вучоны-арыенталіст, усходазнаўца – 210 гадоў з дня нараджэння.

Шэмеш Адам (1808, Случчына – 1864), жывапісец, мастацтвазнаўца – 210 гадоў з дня нараджэння.

Лепаўнінскі Васіль Іванавіч (1828, Хоцімск – 1891), рэлігійны праваслаўны дзеяч, асветнік – 190 гадоў з дня нараджэння.

Насовіч Васіль Іванавіч (1828, Мсціслаў – 1900), педагог, выкладчык гісторыі і географіі, бібліятэкар, архіварыус, член Віленскай археаграфічнай камісіі – 190 гадоў з дня нараджэння.

«Вітебскіе губернскіе ведомости», афіцыйная газета Віцебскага губернскага праўлення (1838 – 1917) – 180 гадоў з пачатку выдання.

Козел Вікенцій (Вінцэнты) **Іванавіч** (1838, Вілейскі р-н – 1863), адзін з кіраўнікоў паўстання 1863 – 1864 гг. – 180 гадоў з дня нараджэння.

Кульжыцкі Рьгор Іванавіч (1838 – 1910?), этнограф, фалькларыст, педагог – 180 гадоў з дня нараджэння.

«Мінскіе губернскіе ведомости», афіцыйная газета Мінскага губернскага праўлення (1838 – 1917) – 180 гадоў з пачатку выдання.

Мілюцін Дзмітрый Міхайлавіч (1843 – ?), гісторык, краязнаўца, педагог, аўтар працаў аб нацыянальным складзе і занятках старажытнага насельніцтва Гродзеншчыны, ваеннай дзейнасці Стафана Баторыя, школьнай справе ў Беларусі і інш. – 175 гадоў з дня нараджэння.

Скірмунт-Гвардоўская Марыя (1858, Мядзельскі р-н – 1907), батанік, даследчыца флоры Беларусі, складальніца гербарных збораў рэдкіх відаў расліннага беларускага Палесся – 160 гадоў з дня нараджэння.

Урублёўскі Ігнацій (1858, Гродзеншчына – 1953), мастак, архітэктар – 160 гадоў з дня нараджэння.

(Заканчэнне ў наступным нумары)

Каляды па-аграсядзібнаму

У Кобрынскім і Жабінкаўскім раёнах створаны турыстычны кластар «Муховецька кумора», у які ўваходзіць агра-

сядзібы «Студинка», «Валаскоў хутар», «Палескія традыцыі» ды іншыя.

Сяргей і Ала Палікарпукі,

гаспадары сядзібы «На Зарэчнай вуліце», што ў вёсцы Пескі-1 на Кобрыншчыне, ладзяць у сябе старадаўнія беларускія святы. Сярод іх – Каляда посная, прымеркаваная да самага кароткага дня ў годзе – 22 снежня. Гэта адно з чатырох найважнейшых святаў года, пачатак астранамічнага года.

Усе стравы абавязкова гатуюць поспнымі, часцей за ўсё гэта аўсяны кісель, узвар з сухафруктаў і ягадаў, фасоля ці боб, абавязкова каша – куцця з разынкамі і арэхамі (бульба ў старажытныя часы была нашым прадкам невядомай). Пад абрус кладуць сена.

Калядаванне на Зарэчнай вуліцы запомніцца надоўга

Дзеці, пераапануўшыся ў Казу ці Мядзведзя – сімвалы дабрабыту і багацця, ходзяць па падворках і віншуюць гаспадароў са святам. Дзяўчаты

варажаць на замужжа, усе разам спяваюць і гуляюць...

Падрыхтавала Ніна КАЗМЕНЯ
Фота прадастаўленыя
Алай ПАЛІКАРПУК

Шчадрочныя «Конікі» гарадчукоў

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Як успамінаў бацька, які нарадзіўся ў 1908 годзе, яе заўсёды спявалі дзяды ў святыя вечары (ад Калядаў да Вадохрышча). Хораша і цёпла песня «про конічэнка» асвятляла і нашае дзяцінства. Па традыцыі ў святыя вечары яе спяваў і наш бацька. Гэта была ўтульная хатняя песня, песня-ўспамін, песня-рытуал, без якой нельга было ўявіць зімовыя святы. Можна смела сцвярджаць, што песня складалася ў народзе пасля таго, як Давыд-Гарадок у канцы XVI стагоддзя атрымаў магдэбурскае права, а жыхары яго былі ўведзеныя ў са слоўе мяшчанаў. Відавочна і тое, што гараджане-апалчэнцы ваявалі пад сцягам польскіх караляў. Ці не з тых далёкіх часоў, як згадка ўспамін аб былых паходах і бітвах, што выпалі на долю продкаў, і ўзнік звычай вадзіць па вуліцах гарадка сімвалічнага Коніка і яго казачнае войска?

Бясспрэчна, конь (конік, *конічэнько* – так ласкава называюць жывёлу) быў не толькі назменным спадарожнікам і памочнікам чалавека ў ратных і гаспадарчых справах. Яму адводзіцца галоўная роля ў старажытным народным гуляніі, якое атрымала назву «Конікі». Хто як не Конік, зроблены з лазовых дубцоў, пакрытых бялюткай гунькаю, і коннік, што асядлаў каня шчодрым святочным вечарам, можа ўзначаліць войска казачных і міфічных персанажаў? А персанажы і сапраўды незвычайныя. Па ўспамінах старажылаў, гэта былі Смерць з касою, Чорт з казаргою, клыкастая Баба з памалом, асілак Мядзведзь і Баран. Такія персанажы пераднавагодняга гуляння былі абраныя невыпадкова.

У славянскай міфалогіі культ мядзведзя ледзь не самы старажытны. Паводле народных павер'яў, ён збаўляе ад нечыстці, з'яўляецца сімвалам урадлівасці, абаронцам

шлюбам. Баран – сімвал жыццёвай энергіі, сілы, мужнасці і ўпартасці. Паводле старажытных уяўленняў, яны ўвасабляюць сабой сілы добра. У той жа час Чорт і клыкастая Баба – гэта адвечныя прадстаўнікі зла. І хіба толькі Смерць можа прымірыць іх. І ўсё ж галоўная роля Смерці ў тым, каб навучыць людзей любіць і цаніць жыццё. І новае жыццё павінна было пачынацца са Смерці. Можна, таму яна і прысутнічае ў шчадрочным гурце ў пераднавагодні час, калі на змену старому году прыходзіць год новы. І чалавек пчыра верыць, што ў гэты незвычайны час на стыку двух гадоў адбудзецца чуд, здзейсяцца мары і надзеі на лепшую будучыню. А вядзе шчадрочны гурт ад хаты да хаты Конік-павадыр. Паводле славянскіх павер'яў, конь з'яўляецца сімвалам урадлівасці і моцнай улады. Яшчэ лічылася, што ён прыносіць у кожную хату поспех у справах і шчасце, ахоўвае ад злых чараў і ліхіх людзей. Трэба дадаць, што моцнай аховаю ад злых сілаў лічыліся падковы, срэбныя званочки, хамуты, вуздэчкі і іншыя атрыбуты конскай вупражы. А страху кожнай сялянскай хаты ўпрыгожваў выразаны з дрэва конік-ахоўнік дома і сям'і.

Ад дзядоў-прадзедзю засталася на ўспамін і песня «Шчомеры вэчор». Гэта віншавальная песня, песня-мара, песня-надзея, якую ў шчадрочны вечар разносяць па вуліцах і кутках Гарадка «Конікі».

Неабходна асобна адзначыць і сам дзень 13 студзеня, які ў народзе завецца шчадрэц. Са шчылівай надзеяй чакалі гэты дзень дзяўчаты, бо менавіта на шчадрэц, калі ў кожнай хаце варылася куцця, яны выпраўляліся варажыць. Як успамінаюць старажылы, дзяўчаты гуртам падыходзілі да чыёй-небудзь хаты, адна з іх грукала ў дзверы і пыталася ў гаспадыні: «Чы гораць дроўца, чы кіціць куцця? Пусьцець помэшаць». Зайшоўшы ў хату і памашаўшы куццю, яна выходзіла на ганак і спявала: «Цю-цю, цю-цю, я

мэшла куццю, дзе собачка брэхне, туды замуж пойду». І ўсе прыслуховаліся, у якім куточку-кватэла забрэна сабака: у Радзічах ці ў Гарэ, на Каморы ці на Балоце, на Аселіцы ці ў Мельніках – значыць, адтуль трэба чакаць жаніха. І гэтак вандравалі ад хаты да хаты, пакуль не паваражаць усе дзяўчаты.

Тэма дзючай варажбы закружылася невыпадкова. Пасля свята хлопцы пачыналі засылаць сватаў, ладзіліся заручыны, спраўляліся вяселі. А мара кожнай дзяўчыны – замужжа, стварэнне сям'і, нараджэнне дзяцей. На гэтым адвечна і стаіць свет. І песня «Шчомеры вэчор» – гэта дзюсная казка, якая, як і ўсе казкі, заканчваецца шчаслівым шлюбам. Сюжэт яе просты. На высокай сасонцы была не простая кара, а «золота корыца», якую пазбівалі райскія птушкі. Гэтую «корыцу» пазбірала і склала ў рукавіцу маладая дзяўчына і аднесла бацькам. Бацькі паралілі дачэра занесці яе «до золотнічка» (залатара), каб той зрабіў тры парэчкі: адзін – «на змоўленьне» (на заручыны), другі – «на звэньчаньне» (на вячанне), а трэці – «на посагу сесці» (на вяселле).

І вось надыходзіў вечар, апошні вечар старога года. Ён і сапраўды быў шчодрым – шчодрым не толькі багатай куццёй на стала. Ён быў прасякнуты чаканнем пуду, марамі,

надзеямі і верай у шчадрыню прыродных з'яваў. Менавіта ў гэты вечар залагоджвалі мороз, каб ён не змарозіў пасевы. Калі садзіліся вэчэраць, бацька гукаў: «Мороз-мороз, ідзі куццю есці», а павячэраўшы, выносіў на талерцы кавалак пірага і грудок кашы і прасіў: «Мороз-мороз, дзелюся з тобою пірогом і куццёю. Мороз-мороз, ні змороз ні жыта, ні пшэніцы, ні сад, ні гарбузіцы». У гэты ж вечар бацька ўтрамбоўваў у шклянку снег і ставіў на каменок печы. За ноч снег раставаў, і па тым, колькі было ў шклянцы вады, вызначалі памеры паводкі. Калі вады было меней за палову, ведалі, што паводка будзе малая. Да слова кажучы, гэты дзюскі метада працаваў вельмі дакладна і заўсёды спраўджваўся. Памятаю, як у 1979 годзе, калі вада пералілася праз край шклянкі, на Гарыні была асабліва вялікая паводка. Ну і, канечне, кожная сям'я ў гэты вечар з неярпеннем чакала «Конікаў». Дзеці чакалі жывую казку, а дарослыя – шчырую віншавальную песню, песню-напамін аб жыцці дзядоў-прадзедзю, песню, якая духоўна знітоўвала іх з далёкімі продкамі.

І вось ужо за вокнамі чуюцца вяселы гоман і званочки, праз хвіліну казачныя персанажы ўвальваюцца ў хату з такой знаёмай і такой чароўнай песняй:

«Там стояла сосына,
Тонька, вусока.
Шчомеры вэчор.
А на той сосонцы
Золота корыца.
Шчомеры вэчор...».

Вядома, з цягам часу маскі персанажаў істотна змяніліся, змянілася і ўспрыманне старажытнага абраду. Цяпер «Конікі» – гэта проста прыгожае карнавальнае шэсце, прыгожы спектакль-відовішча, якому шчыра радуецца і дарослыя, і дзеці. Пад уплывам часу з'явіліся новыя персанажы, новыя маскі і новыя ўборы.

Мы дайно раз'ехаліся з роднай хаты і дасягнулі ўжо ўзросту сваіх бацькоў, а шчадрочныя «Конікі» назаўсёды засталіся для нас знакавай падзей далёкага маленства.

Мінаюць стагоддзі, істотна змяніўся навакольны свет і побыт чалавека, і толькі гарадоўскія «Конікі», непадуладныя часу, па-ранейшаму з года ў год гуляюць у навагоднюю ноч па заснежаных вуліцах старажытнага Гарадка.

Таццяна СТАХЕЙКА,
г. Мінск

Беларускі кнігадрук і беларуская мова пасля Скарыны

(Заканчэнне)

Пачатак у №№ 47-48 за 2017 г.)

А тым часам нязнаны «пісар земскі», насуперак афіцыйным устаноўкам трымацца толькі польскага пісьма, недзе ў Наваградку ці Слуцку выводзіў на паперы цвёрдым беларускім скорасіам: «А если которому народу встыд прав своих не уметь, поготовоу нам, которые не обычим яким языком, але своим власным права писаные маемь и каждого чого нам потреба ку отпору всякой кривды ведати маемь». Мажлівая, ні земскі пісар, ні той уладны мецэнат, на чый загад аднаўляўся «рускі» варыянт Статута, ужо і не мелі сантыменту да «власнага языка». Але ж быў той самы народ, які бараніў і шанаваў свае адвечныя звычкі.

Не ведаем таксама, ці быў знаёмы з кнігамі Скарыны канцлер Леў Сапега, калі складаў у прадмове да Статута гэтакую высокую атэастычную слову беларускаму. Ведаем затое, адкуль пачатак брустага, нястрымнага ручая, што наталіў і не перастае на таліць пакаленні высякародным патрыятычным пацудзём.

Зададзенасьць скарынаўскай патрыятычнай ідэі адчуваецца ў многіх беларускіх пісьменнікаў XVI – XVIII стст. Чытаеш пра самахварнасьць Кміты Чарнабыльскага, гатованага за айчыну «в огонь полети и душу свою дать» і міжволі згаднеш словы: «Тако ж и люди, игде зродилися... к тому месту великую ласку имають». Пэўна, ласка да звычайў і культуры роднае зямлі кірвала япаром аўтара сьлінай «Прамовы Мялешкі», калі той выносіў дасціпна-хлесткі прысуд нацыянальным адступнікам і рэнегатам з ліку беларускіх шляхты, «што хочь наша костка однак собачим мясом обросла и воняет».

«Сустрэкаем» Скарыну і ў творах другога палачаніна, чый творчы шлях звязаны з развіццём асветы і літаратуры на Маскоўскай Русі. У адным з вершаў Сімяона Полацкага – аб ім гутарка – сэнсава і стылістычная залежнасьць ад аўтара прадмовы да абеларушанай Бібліі прагледзецца даволі выразна. Так, у вершы «Пісанне», дзе ўслаўляецца кніжная навука, Сімяон Полацкі выкарыстоўвае параўнальна-образны прыём, раней ужыты Скарынам. Параўнайма:

Сімяон Полацкі:
На сей глубине агнець смиренный
плавае,
а слон великий удой потоплен
бывае.

Ф. Скарына:
Яко река дивная мелка –
по ней же агнець
брести может, а глубока –
слонг убо пливати мусит.

Першыя літаратурныя вопыты другога сьлінага палачаніна, як пазней згадваў сам пісьменнік, пачыналіся на мацярынскай мове: «Писахъ вначале на языку тому, Иже свойственныи бь моему дому».

Сэнсава і мастацка-выяўленчая сугучнасьць з скарынаўскім кніжным стылем заўважаецца і ў прадмове да Евангелля вучыцельнага ўкраінскага пісьменніка Кірылы Стаўравецкага (Транквіліёна) (Рахманаў, 1619, Магілёў, 1697): «Сія книга есть яко некая труба богочасная... В ней есть свет и сияние Духа Святого, просвещает во тьме неразумия сухихъ и оумудряет младенцевъ, оукрепляет в разуме старцевъ... поистине бо яко глубина моря неисчерпаема, тако и действіе благодетелей книги сея неисчерпены суть».

Пэўна, сутнасьць справы не ў літаратурным падабенстве, але ў чымсьці больш значным: скарынаўская традыцыя пазытаўскай кнігі працягвалася, узбагачалася ўсходнеславянскімі асветніцкімі, хоць тыя не заўжды і згадвалі прозвішча першамайстры-першапраходца Скарыны.

Праблема ўплываў Скарыны – гэта і пытанне аб чытачах ягоных кніг. Як чыталі першадрукі Францішка Палачаніна? Хто калі чытаў, пры якіх абставінах? Адно вядома, што кнігі беларускага першадрукара былі вядомы і на радзіме, і ў суседніх краінах. Цікавае сведчанне польскага гісторыка Ш. Старавольскага, выказанае па выніках падарожжа ў Маскву (1625): «Бачыў я таксама ў Вялікай Расіі і на Белай Русі ўсюды многа кніг доктара Францыска Скарыны з Полацка, на славянскую мову перакладзеных і друкаваных у Празе».

Здарэцца тут пытанне накшталт таго, што прастыя людзі не мелі доступу да скарынаўскіх кніг, і яго гуманістычныя ідэі такім чынам нібы павісалі ў паветры, не даходзячы асяродзя, да якога кіраваліся. Закіды, на нашу думку, малападстаўныя.

Даследчыкі Я. Неміроўскі, Р. Галенчанка, А. Коршунаў, Ю. Лябынцаў, В. Лук'яненка праявілі і праўляючы істэматызацыі ўладальніцкіх надпісаў на кнігах Скарыны, розных актывых матэрыялаў, дзе яны, кнігі, згадваюцца. Яшчэ раней шмат у гэтым напрамку было зроблена П. Уладзіміра-

вым, П. Флароўскім. Вучоныя прыйшлі да згоднай думкі: скарынаўскія друкі, нягледзячы на ​​непрыкільнае стаўленне афіцыйнай царквы, былі для свайго часу даволі пашыраныя на землях Літвы, Беларусі, Украіны, Маскоўскай Русі. Сярод іх уладальнікаў і чытачоў трапіліся людзі самых розных сацыяльных станаў і прафесіяў. Кнігі Скарыны цягам XVI – XVII стст. пазначаны ў інвентарах манастыроў, царкваў, царкоўных арганізацыяў, у прыватных бібліятэках. Уладальніцкія надпісы рабіліся на старабеларускай, украінскай, рускай, польскай, лацінскай мовах.

Значны ўплыў мелі скарынаўскія друкі на далейшае развіццё рукапіснай кнігі і друкаванае ўзнаўленне біблейскіх тэкстаў. Пражскія і вленскія выданні Скарыны неаднойчы перапісваліся паасобнымі часткамі, іншым разам з заменай імя перакладчыка-першадрукара, як гэта зрабіў Васіль Жугаеў з г. Яраслава ў Галіцыі (1568). Скарынава дэмакратычна-асветніцкая ідэя сустрэла шырокі водгук ва ўкраінскім пісьменстве. Напрыклад, у адным з першых перакладаў Свяшчэннага Пісаня на стараўкраінскую мову (Перасопніцкае Евангелле, 1556 – 1561) аўтар прадмовы амаль паўтарае Скарыну: «Людо послитому к доброй науце», «ко доброму вырозумленю» і г.д.

У польскай буржуазнай гістарыграфіі і літаратуразнаўстве пануе погляд, што заняпад старабеларускай («рускай») культуры быў гістарычна непазбежны, як непазбежная капітуляцыя варварства перад цывілізацыяй. Менавіта гэтак у свой час «вырашыў» праблему А. Брукнер у артыкуле з прыкметнай назвай «Выпраменьванне польскай культуры на суседнія краіны»: «Русь нарэшце пазбылася даўнейшага варварства дзякуючы польскай культуры; не было іншага выйсця з грэцкай мярцвячыны, неабходна было браць прыклад з заходняй культуры, лацінскай, польскай».

Што да «варварызму» Русі Літоўскай, то аб ім у нашай працы сёме-тое сказана. Вядома, старадаўняя беларуская культура багаццем саступала польскай. Сваіх Длугаша, Каханаўскага, Каперніка, Рэя, Бельскага, Стрыйкоўскага Беларусам яшчэ належала пачакаць. І ўсё ж тагачасная Беларусь не была «дзікім полем» Еўропы, не з пустым далучалася да культуры дзялялогу еўрапейскіх народаў. Пры ўмове, што гэта будзе дыялог роўнага з роўным, вольнага з вольным. На тую пару беларуская культура выказвала немалыя здольнасці да творчага засваення найлепшых узораў антычнай і еўрапейска-адраджэнскай, у тым ліку польскай культуры, не трацячы ўласнага самабытнага аблічча. Выказвала і сваю нацыянальную індывідуальнасць і агульначалавечую спагадлівасць. Скарына, Гусоўскі, Вісліцкі, Будны, Цяпінскі, Сапега, перакладчыкі творы, шматлікія беларускія і беларуска-літоўскія летапісы, народныя Статуты. Гэтая культура, свядомая свайго прызначэння, збочваць з гістарычнага бальшаку, па якім была ўжо рушыла, без дай прычыны не збіралася.

Падвядзем вынікі. Праблему ўплываў Скарыны на старабеларускую літаратуру нельга вымяраць агульным колькасцю друкаваных кніг на тагачаснай Беларусі, якія ў большасці прама не наследавалі і не развівалі скарынаўскую традыцыю народнасці на аснове мовы беларускага народа. Істотна тое, наколькі маральна-этычныя і эстэтычныя каштоўнасці Скарыны-пісьменніка засвоіліся і пашырліся гэтай літаратурай сярод народных масаў. Наколькі прыклад гуманіста-асветніка шчырага служэння народу ставаўся прызваннем і творчай нормай нашага пісьменства. Гэта агромністая праблема і вартая наамаганняў не аднаго даследчыка. Мы толькі паспрабавалі паставіць пытанне ў пэўную гісторыка-лагічную сувязь з агульным лёсам айчынай культуры разглядаючы гэтае. Каб глыбей зразумець, чаму справа вялікага асветніка не набыла належнага творчага размаху, а імя Скарыны было фактычна забытае.

Францішак Скарына намнога аярдзіў сваю эпоху, і духоўны патэнцыял, «запас трываласці» ягонай спадчыны разлічаны не на адно стагоддзе. І толькі ненармальнасць палітычных умоваў, у якіх развівалася беларуская літаратура XVI – XVIII стст., перашкодзіла ёй нарошчваць вянкi нацыянальна-творчага будынку на падрубах, закладзеных Скарынам.

Аб характары гэтых умоваў можна пасведчыць стацтыстыка: цягам XVIII ст. на тэрыторыі Беларусі былі надрукаваныя 352 кнігі, у большасці польскія, лацінскія. Беларуская мова праз усё стагоддзе, як ужо згадалася, была прадстаўленая толькі адной кнігай. Варта яе назваць за сваю ўнікальнасць: «Собрание припадков краткое и духовным особом потребное» (Супрасль, 1722). Яшчэ багацейшымі і... бяднейшымі пачалі мы XIX ст.: за першую трэць веку 725 кнігадрукаў, у тым ліку 410 польскіх, 171 – лацінскіх, 88 – яўрэйскіх, 16 – рускіх, 12 – латышскіх, 5 – італьянскіх, 12 – нямецкіх, 11 – французскіх. Аніводнага беларускага выдання.

Новых беларускіх друкаў не было, даўнейшыя ж – забываліся.

У 1799 г. Менская губернская друкарня выдае навучныя дапаможнік у двух мовах: «Легкий способ научиться читать по-русски и по-польски» (Латвы sposób nauczenia sie czytac...). У шматмоўнай Беларусі месца для навучнага мове... беларускай ужо не знаходзілася.

Вядома, заняпад беларускай кніжнай літаратуры не азначаў літаратурна-творчага заняпаду народа. Не перапыняла развіцця вусная народная творчасць. Развівалася і жанрава ўзбагачалася рукапіснае пісьменства, рушылі пошукі і вывучэнне якога дзаволілі ў апошнія гады запоўніць многія «белыя плямы» на літаратурна-гістарычнай карце Беларусі.

Словам, літаратура старадаўняй Беларусі не капітулявала. Неабходна толькі выжыць і не здрадзіць свайму абавязку. Застаецца таксама сцяг блой славы – сімвал гістарычнай працаздольнасці, творчай неўміручасці народа. Прозвішча Францішка Скарыны на тым штандары будзе значыцца першым.

Новая літаратура Беларусі ў XIX ст., як ні цяжка пачыналася яе станаўленне, вырастала не на пустым месцы.

Аляксей КАЎКА, г. Масква

Паводле артыкула «Няма прароку месца» ў кнізе «Тут мой род», Мінск, 1989 г.

Паэт-Будзіцель

З нагоды ўсталявання бронзавай шыльды на доме, дзе жыў Рыгор Барадулін, у падзяку яе стваральнікам Р. Сітніцу, І. Засімовічу, Г. Лабадзенку

Як кладкі Памяці
быў поіск рук.
Застаўся ў замяці
улады грук...

Тут незаснежныя
сляды гудуць:
«Паэты грэшныя...
Іх не прыгнуць?
Ах, не ў дагодзе быў,
чупрыў Рыгор...»
Ён зноў у сподзеве.
Час – метэор, –

і прысаромяцца
мазі з лузі?...
Айчына – творыцца!
У берагі

Так зачарована
Рыгор глядзіць, –
каб і ўмурованых
усіх будзіць.

...Зімы задуміны
не астудзіць.
Тут Барадуліну
высока жыць!

P.S.
*Паэт-Будзіцель! Наш Рыгор!
І той зацэп энкі, той багор, –
каб не ўздымаўся Ты да гор...
Глеб кажа: – Гонару халіла.
Народ з Народным гэта – сіла!*

Снежань 2017 г.

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Ад рэдакцыі. Пад час урачыстага адкрыцця было абвешчана аб пачатку збору грошаў на мемарыяльную дошку Васіля Быкава на доме ў Мінску, дзе жыў і працаваў сусветна вядомы празаік. Неабходная сума сабраная цягам некалькіх дзён.

На фота С. Панізьніка:
Рыгор Барадулін (1996 г.)

У тэатры «Зьніч»

15 студзеня для самых удзячных глядачоў будзе ісці монаспектакль Сяргея Кавалёва «**Анёл-ахоўнік**» паводле твора французскай пісьменніцы Кармэн Барнос дэ Гаштольд «Малітвы жывёлаў». Просьбы розных жывых істотаў да Бога перадаюць анёлы, адзін з якіх стаўся героем спектакля.

Выканаўца – Раіса Астрадавіна, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева.

Тым жа вечарам будзе ісці музычна-паэтычны монаспектакль «**У краіне светлай, дзе я ўміраю**» паводле самых вядомых твораў Максіма Багдановіча. У аснове сюжэта – «Апокрыф», які можна лічыць своеасаблівым паэтычным Евангеллем. Драматургію спектакля рухае нечаканасць настраю, рытм ствараюць песні, што раскрываюць перад глядачамі памкненні паэта.

Аўтары інсцэніроўкі – Вячаслаў Статкевіч і Аляксандр Шундрык, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева. Выканаўца – В. Статкевіч, музычнае суправаджэнне і вакал Сяргея Сарокіна.

17 студзеня адбудзецца прэм'ера монаспектакля «**Мама**» паводле фантастычнай п'есы чэшскага драматурга Карэла Чапэка, а таксама вершаў народнага паэта Беларусі Рыгора Барадуліна, прысвечаных сваёй маці.

Чым чалавек трымаецца ў жыцці? Што дапамагае яму выжыць пад час катастрофы? Толькі сапраўдныя каштоў-

насці: спачуванне, надзея, вернасць, абавязак – і любоў, якая застаецца, нават калі нашых родных ужо няма побач. І вось вакол мамы Далорэс збіраюцца яе сыны – урач Ондра, лётчык Іржы, Карнэль, Пётра і малодшы Тоні, які піша вершы...

Аўтар інсцэніроўкі, рэжысёр-пастаноўшчык, выканаўца – Галіна Дзягілева. Мастак-пастаноўшчык – Андрэй Мераанкоў, кампазітар – Алег Залётнеў.

18 і 23 студзеня на сцэне лялечнага монаспектакля «**Дзівосныя авантуры панюў Кубліцкага ды Заблоцкага**» Пятра Васючанкі і Сяргея Кавалёва. Выканаўца Вячаслаў Шакальд расказа казку пра прыгоды двух панюў, якія нічога не хацелі рабіць і пайшлі ў свет лепшай долі шукаць.

Увечары **18 студзеня** будзе ісці паэтычны монаспек-

такль «**Не праклінай, што я люблю**» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Даследчык беларускага фальклору і побыту, тонкі знаўца жывой народнай гаворкі, Н. Гілевіч стварыў своеасабліваю паэтычную сюіту, дзе гарманічна зніталіся гумарыстычныя ноты і шчымлівая музыка каханьня, дзе чуюцца напевы роднай зямлі... На сцэне гэта перадаў выканаўца Мікалай Лявончык. Аўтар інсцэніроўкі і рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева. Музычнае суправаджэнне Алены Літаш (цымбалы).

Спектаклі праходзяць у тэатральнай зале Культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне: 331-75-53.

«Не праклінай, што я люблю»

2048 відэа, 45 гадзінаў, 700 000 праглядаў

Падведзеныя вынікі першага этапу рэспубліканскага конкурсу «Чытаем па-беларуску з velcom» для вучняў 7 і 8 класаў. Цягам двух з паловай месяцаў удзельнікі запісалі відэа, на якіх яны чытаюць творы са школьнай праграмы на беларускай літаратуры. Школьнікі з усёй Беларусі даслалі на конкурс 2048 відэа агульнай працягласцю больш за 45 гадзінаў. У сацыяльных сетках гэтыя ролікі набралі ўжо больш за 700 000 праглядаў.

Прыём працаў на конкурс, які праходзіць пры падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, завяршыўся 20 снежня. Жюры вызначыла па 30 найлепшых прадстаўнікоў ад кожнай вобласці і горада Мінска, якія выступяць у другім этапе конкурсу. Са спісамі пераможцаў першага этапу можна азнаёміцца на сайце кампаніі.

У склад жюры конкурсу ўвайшлі пісьменнік, рэдактар часопіса «Вясёлка», лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Уладзімір Ліпскі, пісьменніца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Раіса Баравікова, галоўны спецыяліст упраўлення агульнай сярэдняй адукацыі Міністэрства адукацыі Ірына Булаўкіна, акцёр і тэлеведучы Юрый Жыгамонт, паэты Кацярына Масэ і Маргарыта Латышкевіч.

«Гэта цудоўна! Я ўражаны тым, як дзеці чытаюць класікаў літаратуры. Як яны разумеюць гэтыя творы і прапускаюць іх у самую душу. Яны сапраўдныя артысты! Уражае і тое, як добра яны ведаюць беларускую мову і валодаюць ёй. Я ўдзячны арга-

нізатарам за тое, што далі жыццё такому цудоўнаму праекту», – падзяліўся з намі старшыня жюры У. Ліпскі.

Ініцыятарам конкурсу выступае кампанія velcom. «Мы хацелі б падзякаваць усім удзельнікам, а таксама іх педагогам і бацькам за ўвагу да праекта і сапраўдную цікавасць да беларускай літаратуры. Мы радыя, што праект «Чытаем па-беларуску з velcom» адкрывае для вучняў свет беларускай літаратуры па-новаму, а таксама выкарыстоўвае магчымасці сацыяльных сетак для адукацыі», – адзначылі ў velcom.

Лідарам сярод рэгіёнаў стала Гомельская вобласць, адкуль на конкурс паступіла 355 відэа. Самымі актыўнымі ўдзельнікамі конкурсу сярод гараджаняў сталі школьнікі Мінска – імі было даслана 326 відэа. А самым актыўным раёнам быў Слаўгарадскі, вучні 7 і 8 класаў з якога прачыталі 34 творы беларускай літаратуры.

Самымі папулярнымі сярод удзельнікаў сталі вершы «Спадчына» Янкі Купалы, «Ручэй» Якуба Коласа, «Раманс» Максіма Багдановіча, «Трэба дома быць часцей» Рыгора Барадуліна. Самы «чытаемы» аўтар – Янка Купала, менавіта яго творы навучэнцы абіралі найчасцей.

Удзельнікі конкурсу максімальна праявілі фантазію пры падрыхтоўцы конкурсных відэа. Нацыянальныя касцюмы, складаныя мантаж і нават жывое музычнае суправаджэнне – гэтым і многім

іншым стараліся звярнуць увагу на свае працы ўдзельнікі. Цікава, што дзяўчатаў у 3 разы больш, чым юнакоў (яны даслалі 1564 відэа). Ад хлопчыкаў было заяўлена 484 відэазаявіцы.

«Мне вельмі прыемна, што кожны вучань з усёй адказнасцю і захапленнем падыходзіць да ўдзелу ў праекце. Было вельмі цікава назіраць, як кожны імкнецца вылучыцца і ўпрыгожыць свой выступ. Дзякую усім удзельнікам за такую ўвагу да праекта і за іх талент, які па сапраўдному парадаваў нас, сябраў жюры», – пракаментаваў Ю. Жыгамонт.

Пад час першага этапу конкурсу да праекта далучыліся і дарослыя, якія праявілі ініцыятыву падтрымаць удзельнікаў. Сваё прачытанне беларускіх твораў запісалі на відэа генеральны дырэктар і топ-менеджары velcom, прадстаўнікі дзіпмісіяў межрэгіянальных дзяржаваў, прадстаўнікі Беларусі на міжнародным дзіцячым конкурсе «Еўрабачанне», гульты футбольных клубаў «Крумкачы», «Іслач», «Мінск», працоўныя калектывы мінскіх трактарнага і матарнага заводаў, маладыя паэты, студэнты Белдзяржуніверсітэта.

Сёлетня з лютлага па красавік пройдуць рэгіянальныя фіналы, дзе чытальнікі выступяць перад жюры ўжывую. Па іх выніках пяцёра лепшых ад кожнага рэгіёна будуць узнагароджаны сучаснымі смартфонамі і атрымаюць магчымасць пазнамацца за перамогу ў вялікім рэспубліканскім фінале. Ён пройдзе ў Мінску ў маі 2018 г., пераможцам конкурсу будуць уручаныя смартфоны маркі «Apple».

Паводле
інфармацыі
арганізатарай

Георгіеўскія кавалеры Заходняй Беларусі: біяграфічны летапіс

(Заканчэнне.
Пачатак у № 45-48
за 2017 год)

Смок Харытон Кайданавіч (Каятанавіч)

Нарадзіўся ў 1884 г. Месца нараджэння: Гродзенская губ., Ваўкавыскі пав., Пяскоўская вол., в. Калядзічы (Гродзенская вобл., Ваўкавыскі р-н, Ваўкавыскі с/с, в. Калядзічы).

Удзельнік Першай сусветнай вайны. У 1915 г. падпрапаршчык 3-й батарэі 16-й артылерыйскай брыгады. Двойчы паранены.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 2-й, 3-й і 4-й ступеняў; ордэн Чырвонага Сцяга (у загідае імя па бацьку – Канстанцінавіч).

Георгіеўскім крыжам 2-й ступені ўзнагароджаны за баявыя адзнакі вялікім князем Георгіем Міхайлавічам.

Удзельнік грамадзянскай вайны на баку Чырвонай Арміі. Камандзір 2-й батарэі 1-га лёгкага артылерыйскага дывізіёна 26-й стралковай дывізіі. У 1921 г. – камандзір лёгкага артылерыйскага дывізіёна ў складзе Заволжскай ваеннай акругі. Далейшы лёс не высветлены.

Чычук Аляксей Лукіч

Нарадзіўся ў 1890 г. Месца нараджэння: Мінская губ., Наваградскі пав., Ярэміцкая вол., в. Маласельцы (Гродзенская вобл., Карэліцкі р-н, Турэцкі с/с, в. Маласельцы).

Прызваны на вайсковую службу ў 1912 г. Удзельнік Першай сусветнай вайны, служыў у кавалерыі. Прайшоў шлях ад радавога да вахмістра. Удзельнік баявых дзеянняў на Заходнім, Паўднёва-Заходнім і Каўказскім франтах. За мужнасць і адвагу (у т.л. за ўдальны ўцёкі з аўстра-венгерскага палону) быў адзначаны высокімі ўзнагародамі.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 2-й, 3-й і 4-й ступеняў. Магчыма, узнагароджаны Георгіеўскім крыжам 1-й ступені.

Пасля вайны вярнуўся на радзіму, працаваў на сельскай гаспадарцы. У 1950-я гг. – старшыня калгаса.

Памёр у 1980 г.

Георгіеўскія кавалеры з Падляшша

Новік Канстанцін Ігнатавіч

Нарадзіўся 8 (20) студзеня 1889 г. Месца нараджэння: Гродзенская губ., Сакольскі пав., в. Старая Мачальня (Польшча, Падляскае ваяв., Сакольскі пав., в. Старая Мачальня).

З сялянства. Навучаўся на курсах у Беластоку. Удзельнік Першай сусветнай вай-

Канстанцін Новік

ны. У 1914 г. – узводны ўнтар-афіцэр 4-га эскадрона лейб-гвардыі Коннага палка. У складзе 1-й арміі генерала

августа 1914 г.». Загадам Гвардзейскага кавалерыйскага корпуса пераўзнагароджаны Георгіеўскім крыжам 2-й ступені.

Георгіеўскі крыж 3-й ступені падараваны Гасударом Імператарам і раздадзены флігель-ад’ютантам палкоўнікам Мардвінавым 2 кастрычніка 1915 г.

У 1917 г. добраахвотна ўступіў у Чырвоную гвардыю, з 1918 г. – у радах Чырвонай Арміі. Удзельнік грамадзянскай вайны: камандзір узвода, эскадрона, батальёна, палка. У 1920 г. ўступіў у РКП(б), з 1925 – ВКП(б). Ваюваў на Усходнім фронце, змагаўся з басмачамі ў Сярэдняй Азіі. У 1923 г. – камандзір 2-й брыгады 13-й Сібір-

кавалерыйскую школу. З 1936 г. служыў у 16-й кавалерыйскай дывізіі: намеснік камандзіра, выканальнік абавязкаў камандзіра. 22 лютага 1938 г. атрымаў персанальнае воінскае званне камбрыга (прамежкавае паміж пазнейшымі палкоўнікам і генерал-маёрам). З красавіка 1939 г. – намеснік камандзіра 6-га кавалерыйскага корпуса. З уварданнем у РСЧА генеральскіх званняў пераатэставаны 6 чэрвеня 1940 г. з прысваеннем звання генерал-маёра. У тым жа месяцы прыняў камандаванне 28-й Чырвонасцяжнай горнастралковай дывізіі імя Сяргея Арджанікідзе, якая дыслакавалася ў Сочы. На гэтай пасадзе сустрэў пачатак Вялікай Айчыннай вайны, у хуткім часе дывізія была перадыслакаваная на Паўднёва-Заходні фронт і ўвайшла ў склад 27-га стралковага корпуса. На чале дывізіі прымаў удзел у бітве за Кіев. Большая частка яе асабістага складу загінула ў кіеўскім катле ў верасні 1941 г. Сярод тых нямяногіх, хто ацалеў, быў камандзір дывізіі К. Новік. У лістападзе 1941 г. Канстанцін Ігнатавіч прыняў камандаванне над 91-й кавалерыйскай дывізіяй на

Бранскім фронце, прымаў удзел у Болхаўскай наступальнай аперацыі. У маі наступнага года атрымаў прызначэнне на пасаду намесніка камандуючага 48-й арміі, якая займала абарону на тэрыторыі сучаснай Арлоўскай вобласці Расіі. У канцы чэрвеня-ліпені 1942 г. часці арміі вялі цяжка абарончыя баі на Ялецкім напрамку.

К. Новік загінуў пры артылерыйскім абстрэле 27 жніўня таго ж года ў раёне чыгуначнай станцыі Дзішня на тэрыторыі сучаснага Зялягошчанскага р-на Арлоўскай вобл. Разам з ім загінуў падпалкоўнік М. Зямлянскі, намеснік камандзіра 211-й стралковай дывізіі. Абодва пахаваны ў брацкай магіле ў Камсамольскім скверы ў г. Яфрэмаў Тульскай вобласці Расіі.

Хацько-Зайко Іван Восіпавіч

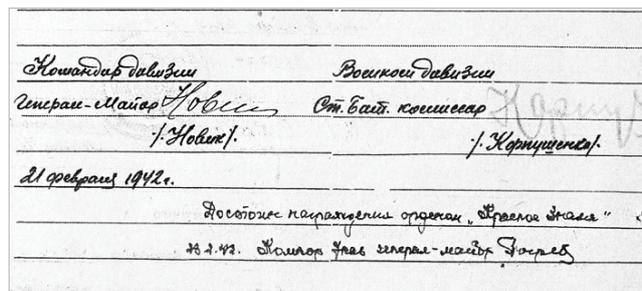
Гады жыцця невядомыя. Месца нараджэння: Суwalkская губ., Аўгустоўскі пав.

Удзельнік Першай сусветнай вайны. У 1914 г. – падпрапаршчык 13-га Сібірскага стралковага палка. За баявыя адзнакі нададзены чын прапаршчыка. Затым падпаручнік са старшынствам.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў.

Георгіеўскім крыжам 1-й ступені ўзнагароджаны «за отличия, оказанные в делах против неприятеля».

7 чэрвеня 1917 г. абраны ад палка членам салдацкага камітэта 4-й Сібірскай стралковай дывізіі. Далейшы лёс не высветлены.

Рэнэнкампа прымаў удзел у сумна вядомай Усходне-прускай наступальнай аперацыі (жнівень-верасень 1914). У ходзе бітвы пры Каўшэне 6 жніўня полк панёс найцяжэйшыя страты. За баявыя адзнакі Новіку нададзены чын падпрапаршчыка, затым прапаршчыка. Потым ён атрымаў першы афіцэрскі чын падпаручніка са старшынствам.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 2-й, 3-й і 4-й ступеняў; два ордэны Чырвонага Сцяга РСФСР; ордэн Чырвонай Зоркі Бухарскай Народнай Савецкай Рэспублікі 2-й ступені (з серабра); ордэны Айчыннай вайны 1-й ступені (пасмяротна), Чырвонай Зоркі; ордэн Чырвонага Сцяга «За воінскую доблесць» (Мангольская Народная Рэспубліка).

Георгіеўскім крыжам 4-й ступені ўзнагароджаны за наступны подзвіг: «Во время боя 18 августа 1914 г. у деревни Моститтен, вызвавшись охотником, высочил вперед и обнаружил местонахождение 2-х немецких орудий, о чём и сообщил своей артиллерии своевременно, следствием чего был обстрел нашей артиллерии неприятельских орудий и прекращение немцами артиллерийского огня».

Другім Георгіеўскім крыжам 4-й ступені ўзнагароджаны «за отличия в бою 18

скай кавалерыйскай дывізіі. У 1924 г. – выканальнік абавязкаў камандзіра 46-га кавалерыйскага палка 6-й

вік. У лістападзе 1941 г. Канстанцін Ігнатавіч прыняў камандаванне над 91-й кавалерыйскай дывізіяй на

Прыносім шчырыя прабацэнні за магчымыя памылкі і недакладнасці, але адсутнасць непасрэднага доступу да архіваў і поўнага, сістэматызаванага спіса Георгіеўскіх кавалераў, які намагаліся склаці пасля Айчыннай вайны (менавіта так называлі сучаснікі Першую сусветную), не дазваляюць, на жаль, прывесці больш-менш дакладную інфармацыю па кожным з прадстаўленых кавалераў. Як ужо зразумёў паважаны чытач, вядомыя не ўсе нумары крыжоў, невядомая нават колькасць узнагародаў – тры ці чатыры, ды іншае. Ускладняюцца пошукі і адсутнасцю імя па бацьку ў даступных копіях архіўных дакументаў. Не менш прыкра даводзіць, што лёс герояў далёкай вайны не высветлены і наўрад ці здолеем адшукаць калі не абставіны далейшага жыцця, але хаця б год смерці.

Канстанцін ГАЙДУКОВ,
Барыс МАЦВЕЕВ,
г. Віцебск

Гісторыя сціплага чалавека

Барыс Іваноў нарадзіўся ў Мінску 15 снежня 1934 г. у сям'і настаўнікаў. Перад самай вайной яго бацька працаваў дырэктарам школы ў Трасцянецкім Мінска. Як пачалася вайна, бацьку было загадана заставацца на месцы, берагчы школьную маёмасць. А калі пачалі спускацца на парашутах нямецкія дэсантнікі, Мінск на тэлефонныя званкі ўжо не адказваў.

Усё гадзі акупацыі сям'я жыла ў Мінску. У школу Барыс не хадзіў, хоць яму было ўжо сем гадоў. Маці, узяўшы дзяцей, хадзіла па вёсках, мяняла даваеннае адзенне на харч ці проста жабрала, прасіла даць дзеянці.

Пасля вайны жылі ў Глыбокім, дзе бацькі ўладкаваліся на працу, пераростак-сын пайшоў у школу, а яго сястра – у дацкі садок.

Праз пяць гадоў пераехалі ў Вільню, дзе сястра маці прытуліла іх. Бацька стаў працаваць у дзяржаўным камітэце па працоўных рэсурсах, маці – у школе.

Барыс у 1954 г. скончыў школу і стаў салдатам. Адслужыўшы, у 1956 г. паступіў вучыцца ў Вільнюскі дзяржаўны ўніверсітэт на гісторыка-філалагічны факультэт. Матэрыяльна сям'я жыла цяжка, на другім курсе хлопец перайшоў на завочную форму навучання. Працаваў спачатку мастаком, а з 1962 г. – настаўнікам, працу сваю вельмі любіў.

Барыс ІВАНОВ

* **

*Золата бляклых лісцяў
Кастрычнік пад ногі кідае.
Шчодрі і без карысці –
Так мяне Менск сустракае.
Прывеш і абдымкі сына?
Ці неба нахмурыш грозна...
Ці зноў на далёкай чужыне
Жыць? А вярнуцца позна?
Не, не шукаць гасцінца
Ў родны горад прыеду.
Мне б апынуцца ў дзяцінстве,
Да магілы схліцца дзеда.
Мне б як душой сабрацца,
Да зямлі дакрануцца рукою,
Дзе мама хадзіла, здаецца,
Тут, па-над Свіслач-ракою.
Мне б мае роднае мовы,
Вадзіцы з крыніцы, напісці –
І зноў да сустрэчы новай
Будзе радзіма сніцца.*

*Ангеліна ІВАНОВА,
былая настаўніца
беларускай мовы СШ № 19
г. Баранавічы,
пенсіянерка*

Гумар са старой падшыўкі

Тупы нож

Дачка прыехала да бацькоў на святы. Быўшы ў горадзе, яна навучылася некаторых культурных манераў, а дзеля таго любіла звярочваць увагу сваім бацькам, што культурна, а што некультурна.

– Татачка! гэта ж страх... не можна есці нажом!..
– Не бойся, дачушка, ён тупы.

Цяжкі час

Матка да дачкі:

– За каго ты, Марылька, хацела б выйсці замуж: за бландына ці за bruneta?

– Э, дзе там разбірацца! У сучасным цяжкім часе не адмовілася б і ад лысага.

Старанны

Бацька да сына:

– Даў каню аўса?

– Даў.

– А ці напай?

– Але.

– Дык запрагай яго, у млын паедзем.

– Але ж не ведаю, дзе конь ёсць.

Добры муж

Жонка: Ах ты п'яніца, гультай! Зноў прыходзіш дадому раніцай. Ці ж гэта добра? Скажы, што б ты рабіў, каб я гэтак позна прыходзіла?

Муж: Нічога, ні-чо-га. Ска-заў-бы: ідзі, мае золатца, спаць.

Заслужаны

– Кажуць, што наш павятовы стараста дастаў ужо трэцюю медалю...

– За што?

– Трэцюю дастаў за тое, што меў ужо дзве; другую – за тое, што меў адну; а першую за тое, што не меў ніводнай.

Паказаў на дзверы

– Запрапанавай я нашаму каменданту хабара, дык ён мне на дзверы паказаў...

– Няўжо выгнаў?

– Не... Проста даў зразумець, што там за дзвярыма могуць нас падслухаць.

У хмарнае надвор'е

– Што вы можаце сказаць пра Сонечную сістэму?

– Сістэма – добрая, але выканаўцы кепска.

Чулая вага

– Скажы мне, Янка, няўжо я важу пяць пудоў?

– Зусім магчыма, характар у цябе вельмі цяжкі.

З публікацыяў заходнебеларускага часопіса сатыры і гумару «Маланка», № 1 за 20 снежня 1928 года

Добрым людзям будзе добра

Навагодняя былічка

Марозная, звонкая ноч Новага года ўсяляе ў сэрцы радасць і надзею, а тысячы срэбных зорчак іскрацца на снежнай коўдры. Кажуць, паводле ўсходняга календара – ідзе год Сабакі. Наша кампанія пад уражаннем навагодняга ферверка ніяк не можа разысціся. Абмяркоўваем рукатворны вогненны спектакль, які з паўгадзіны тварыўся над галавою тысячаў і тысячаў мінчанцаў. Рознакаляровыя парасоны і грыбочкі, фантані і фантанчыкі, каметы і метэарыты, вялізныя дрэвы і маленькія кусцікі, дзівосныя чырвоныя, зялёныя, сінія шары і шарыкі ўспыхваюць у небе. Незабыўнае відовішча!

– Тпру-ру! Стаяць!.. Стаяць, табе кажу! – чуюцца непадалёк, з таго боку трансфарматарнай будкі.

Што гэта? Нейкі дзівак сустракае год Сабакі на Сіўцы-Бурцы?! Чаго толькі не пабачыш у такую казачную ноч! Прашпацыравалі міма Дзед Мароз і Снягурка.

Дружна, як па камандзе, паспяшаліся на голас...

На расчышчанай ад снегу пля-

цоўцы, з выцягнутымі ўперад рукамі, нібы трымаючы лейцы, пераступаючы з нагі на нагу, спрабаваў утрымаць раўнавагу асілак. То пахіснецца, то крутнецца, як клоўн на канаце пад купалам цырка.

– Тпру-ру, табе кажу. Стаяць!.. – падбадзёрвае сам сябе «ездавы», ды ногі не слухаюцца, а ўпарта цягнуць у сумёт. Брык, і ён ужо на спіне.

– З Новым годам! – заўважыў нас і вітае сустрэчны, хаця язык ягоны заплітаецца. – Хар-ра-шо... – «ездавы» цешыцца, як дзіця, якое так любіць паваліцца ў пушыстай снежнай коўдры. Пальчаткі валяюцца ў гурбе снегу, але гэта – драбязя...

– Замерзне... Трэба падняць чалавека... – мастак Віктар Мінько (які вымушана працаваць зборшчыкам радыёапаратуры) нахіліўся над п'яным, а з другога боку палез у сумёт па пальчаткі Віктар Марозаў, наладчык «Мінскпраектмэблі».

– Якія вы д-д-добрыя, хлопцы, – расчуліўся п'яны. З галавы яго звалілася мехавая шапка, а ён усё цягнуўся да нас. Фігура яго была сапраўды багатырская. Мы ледзь выцягнулі яго з

сумэта, а жонка Марозава, Антаніна, дакорліва спрабавала нас пасароміць. З цяжкасцю даведаліся, што жыве асілак у адным з суседніх дамоў, па вуліцы Бірузова. Ён усё дзякаваў, а мы цягнулі яго. Засыпаная снегам, вуліца нагадвала горку, з якой з'язджаюць дзеці. Разам з нечаканым спадарожнікам пакаціліся са смехам і жартам і мы. Чаму б не парадавацца: самі не здагадаліся б паваліцца ў навагоднім незесе! Толькі Антон і Косця, сыны Мінько, усё ўшчувалі асілка:

– Ай-яй-яй, дзядзечка... Хіба ж можна так... сустракаць Новы год? Вы маглі замерзнуць тут...

– Дзякуй, дзякуй, хлопцы... – асілак спрабаваў трымацца за нас, ды мы падсаблялі як маглі. – Прабачце... Нездарма кажучы: у год Каны, прабачце – Сабакі, добрым людзям будзе добра, а др-рэнным – др-рэнна. Восемі мне пашчасціла натрапіць на вас... Дзякуй... З Новым годам! – апошнія словы ўжо даносіліся з-за дзвярэй.

*На фота Наталі КУПРЭВІЧ:
праца 10-гадовай Паліны Бондар
«Елачка з беларускім каларытам» (г. Гомель)*

Уладзімір ШУЛЯКОЎСкі

Студзень

5 – Ровенскі Дзмітрый Дзмітрыевіч (1948, Капыль), дзеяч самадзейнага мастацтва, майстар народных інструментаў, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, выдатнік адукацыі – 70 гадоў з дня нараджэння.

6 – Арлоў Уладзімір Александравіч (1938), кінарэжысёр, акцёр, літаратар, сцэнарыст – 80 гадоў з дня нараджэння.

6 – Шкелстаў Уладзімір Іванавіч (1948), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

7 – Штэйп Сямён Аляксандравіч (Саламон Абрамавіч; 1928 – 1993), рэжысёр оперы, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Расіі – 90 гадоў з дня нараджэння.

8 – Наркевіч-Ёдка Якуб Антонавіч (1848, Пухавіцкі р-н – 1905), прыродазнаўца, вынаходнік, медык – 170 гадоў з дня нараджэння.

9 – Нікольскі Леанід Уладзіміравіч (1948, Іванаўскі р-н), спявак, заслужаны артыст Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

9 – Стружэцкі Тадэуш Іванавіч (1953, Пастаўскі р-н), намеснік старшыні ГА «Беларускі фонд культуры, намеснік старшыні ЦК прафсаюза работнікаў культуры, інфармацыі, спорту і турызму – 65 гадоў з дня нараджэння.

10 – Нікалайчык Алег Уладзіміравіч (1948, Мінск), канструктар тэатральных лялек, заслужаны работнік культуры Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

11 – Каранейчы Язэп Пятровіч (1888, Заслаўе – 1937), дзяржаўны дзеяч Беларусі, педагог, прафесар, член Інбелкульту – 130 гадоў з дня нараджэння.

13 – Малец Іван Васільевіч (1908, Нава-

грудскі р-н – 2000), дзеяч рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, заслужаны настаўнік Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

13 – Суцін Хаім (1893, Смілавічы – 1943), жывапісец, адзін з выдучых прадстаўнікоў экспрэсіянізму, уэміграцыі (Францыя) – 125 гадоў з дня нараджэння.

14 – Анікін Віктар Іванавіч (1918 – 1997), педагог, заслужаны архітэктар Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

14 – Канстанцыя Буйло (сапр. Калечыц Канстанцыя Антонаўна; 1893 – 1986), паэтэса, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 125 гадоў з дня нараджэння.

14 – Гальпяровіч Навум Якаўлевіч (1948, Полацк), паэт, публіцыст, радыёжурналіст, грамадскі дзеяч – 70 гадоў з дня нараджэння.

14 – Скурат Кім Уладзіміравіч (1938, Бягомль – 1997), мовазнаўца, педагог, выдатнік адукацыі Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

15 – Азгур Заір Ісакавіч (1908, Сенненскі р-н – 1995), скульптар, народны мастак Беларусі і СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў Дагестанскай АССР, акадэмік НАН Беларусі, прафесар, член АМ СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1946, 1948) – 110 гадоў з дня нараджэння.

16 – Мікола Чарняўскі (Мікалай Мікалаевіч; 1943, Буда-Кашалёўскі р-н), пісьменнік, выдатнік народнай асветы Беларусі, выдатнік друку Беларусі, лаўрэат літаратурных прэмій імя Янкі Маўра (1995), В. Віткі (2002), «Залаты Купідон» (2010), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2001) – 75 гадоў з дня нараджэння.

Выпечка для зімы

Сёння прапануем вам рэцэпт каўрыжкі са спецыямі, якая разам з гарачым чаем ці кавай сагрэе халоднымі зімовымі днямі. А таксама вылучыць у выкладку, калі на парозе госці і трэба тэрмінова нешта спячы.

У 2 шклянках кефіру размяшчае 2 чайныя лыжкі соды, 2 сталовыя лыжкі мёду ці сочыва, 2 сталовыя лыжкі алею, 0,5 чайнай лыжкі карыцы, шчопаць молатага духмянага перцу (можна дадаць і іншыя спецыі на ваш густ – гваздзіку, кардамон, ваніль, молаты імбір, мускатны арэх), 1 шклянку цукру, 16 сталовых лыжак з верхам мукі. Можна дадаць сухафрукты, арэхі.

Выпякаць у разагрэтай да 180°C духоўцы 30-35 хвілінаў.

Падрыхтавала Ніна КАЗЛЕНЯ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 48

Уздоўж: 1. Месяц. 9. Узоры. 10. Аксіёма. 11. Туга. 12. Пано. 13. Сад. 14. Ява. 17. Снег. 18. Жэле. 23. Сінічкі. 24. Санкі. 25. Свежа.

Упоперак: 1. Мастак. 2. Снегатапленне. 3. Суд. 4. Год. 5. Сыр. 6. Акр. 7. Ледаўтварэнне. 8. Пагода. 15. Ласось. 16. Снежна. 19. Акт. 20. Уса. 21. Дно. 22. Ціс.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАРСУНА – (скажэнне слова «персона» ад лац. *persona* персана, асоба, твар), умоўная назва твораў беларускага, рускага і ўкраінскага партрэтнага жывапісу канца XVI – XVII стст.

Парсуна – пераходны этап ад іканісу да свецкага партрэта. Раннія парсуны паводле тэхнікі выканання і вобразнага ладу не адрозніваліся ад абразоў. У XVII ст. развіццё парсуны звязанае з дзейнасцю жывапіснай майстэрні Збройнай палаты Маскоў-

скага Крамля. У 2-й пал. XVII ст. развіццё парсуны ішло ў двух кірунках: узмацнення абразовага пачатку і паступовага засваення прыёмаў захаднеўрапейскага жывапісу, імкнення да перадачы індыўідуальных асаблівасцяў мадэлі, аб'ёмнасці формаў пры захаванні традыцыйнай плоскасці ў трактоўцы адзення. Парсуны таго часу пісалі алеем на палатне, часам з натуры.

У жывапісе Беларусі XVI – XVII стст. арыентацыя на традыцыйныя партрэтныя адлюстраванні, што сустракаюцца ў фрэскавым і іканісным жывапісе Старажытнай Русі

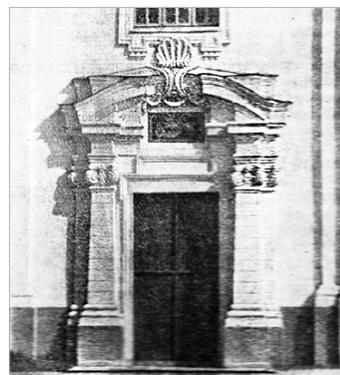
і рускай парсуны, адметная ў партрэтах Міхала Барысавіча (канец XVI – пач. XVII ст.), Канстанцыя Астрожскага (1-я пал. XVII ст.). Рысы парсуны маюць партрэт сармацкі, партрэт данатарскі.

ПАРТАЛ – (ням. Portal ад лац. *porta* ўваход, вароты), архітэктурнае абрамленне дзвярнага праёма (пераважна ў манументальных грамадскіх, культурных і інш. будынках). Вядомыя са старажытнасці ў манументальных грамадскіх, культурных будынках. Для архітэктуры Ст. Егіпта і антычнасці характэрныя простыя паводле аздаблення парталы з плоскімі перамычкамі, для старажытнай Месапатаміі – арачныя парталы, на Блізкім і Далёкім Усходзе былі пашыраныя прамавугольныя парталы з нішамі – піштакі. З XI ст. у раманскай, гатычнай і старажытнарускай архітэктуры пашырыліся арачныя, т.зв. перспектыўныя (звужаныя ўглыб), парталы, аформленыя ў выглядзе ўступай, у вуглах якіх размяшчаліся калонкі, злучаныя архівольтамі. Ренесансавыя і барочныя парталы звычайна аздабляліся пілястрамі, калонамі, што неслі антаблемент або фронтоны. Часта парталы ўпрыгожвалі скульптурай, разьбой, лепкай, размаляўкай, кафляй.

На землях Беларусі вядомыя з XI – XII стст. (Дабравешчанская царква ў Віцебску, Сафійскі сабор у Полацку). Рысы готыкі выявіліся ў стральчатых парталах (касцёл у в. Ішкалдзь Баранавіцкага раёна). Складаную кампазіцыю мелі парталы барочных збудаванняў (касцёл кармелітаў у г. Глыбокае). У пач. XX ст. пашыраны перспектыўны партал (капліца ў в. Лясная Слаўгарадскага раёна), які часам аздабляўся вяршмагам (касцёл у в. Герваты Аст-

равецкага раёна, палац у г. Косава Івацэвіцкага раёна). У архітэктуры псеўдарускага стылю былі пашыраныя кілепадобныя парталы (Барысаглебская царква ў Магілёве).

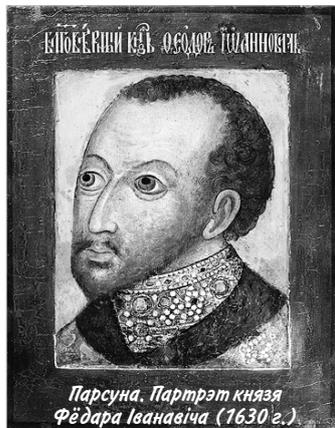
Парталы ў савецкай архітэктуры маюць разнастайныя кампазіцыйныя формы і афармленне, вырашаліся ў строгіх манументальных формах з выкарыстаннем у аддзелцы прыроднага каменю (будынік ЦК КПБ у Мінску, дзяпер – Рэзідэнцыя Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі, корпус прэзідыума НАН Беларусі), часам робяць у выглядзе порціка (будынік Вялікага тэатра оперы і балета і галоўны корпус педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка ў Мінску). Яны з'яўляюцца адным з галоўных кампазіцыйных акцэнтаў збудавання (аўтамакал «Усходні» і будынак тэатра музычнай камедыі ў Мінску, Палац культуры ў в. Мышкавічы Кіраўскага раёна).

Портал галоўнага ўвахода касцёла кармелітаў у г. Глыбокае

Парсуна. Партрэт мяшчаніна з Сокала (2-я пал. XVII ст.)

Парсуна. Партрэт князя Фёдора Іванавіча (1630 г.)